

## Зорка

**Алена Ціхановіч**

Сёння я адгарнула тры беларускія эвангельлі і пераканалася, што ўва ўсіх трох перакладчыкаў — Луцкевіча, Сёмухі й Станкевіча — менавіта па зорцы мудрацы, ці магі з усходу, даведаліся пра нараджэнне Хрыстова. Пабачыўшы зорку на небе, яны прыйшлі пакланіцца нованароджанаму цару юдзейскаму.

Зорка ў беларусаў ахоплівае сваім зьзяньнем і царкоўную, і нябесную, і паэтычную сфэры. Згадаем „Зорку Вэнэру“ Максіма Багдановіча, „Зорачкі“ Сяргея Новіка-Пяюна, „Гэта ты, мая зорка ясная“ Адама Русака. „Засьвяціла зора“ — гэта праходзіць праз увесь фальклёр.

Зора — гэта першасны, больш старажытны варыянт, які, побач з *гвездай*, належыць усім славянскім мовам. Адметнае хіба што тое, як па-рознаму разьмеркаваліся іх сынанімічныя спэктры ў гэтых мовах. Так, у чэскай *zora* азначае толькі ранішняю зорку, а *hvezda* ахоплівае ўвесь лексычны рад: гэта і нябеснае сьвяціла, і геамэтрычная форма, і выдатны чалавек, слаўтасць.

У беларускай, наадварот, слова *звязьзда* сваімі сёстрамі-зоркамі як бы адціснутае на край небасхілу. Найперш, „звязьзда“ звязьзваецца з тытулам найстарэйшай беларускай газэты савецкага часу. З 1917 году закладзеная ў Менску бальшавікамі газэта выходзіла па-расейску пад назвай *Звезда*. У 1924 годзе выданьне стала беларускім, у назьве „Звезда“ зьмянілася „Звязьдой“. Практычна кожнае пакаленьне і чытачоў, і журналістаў газэты вярталася да спрэчкі пра вартаснасьць гэтай назвы. Адна з высноваў, да якой прыходзілі кожны раз — што слова гэтае існавала ў сваёй нішы сэпаратна й незалежна ад бальшавіцкага ўтварэньня.

У многіх гаворках *звязьзда* супернічае са словам *зорка*, напрыклад, у называньні таго самага каляднага рыштунку, зь якім прынята хадзіць шчадраваць. Такая *звязьзда*, ці *зорка*, звычайна была саламяная, шасьці- або васьміканцовая, яна чаплялася на высокі шасток. У фальклёрных тэкстах ёсьць і спэцыяльная назва для тых, хто ходзіць па хатах пад такой *звязьдой*, — *звездары*..

Добра, калі ў мове, як і на небе, словы вяжуцца ў сузор’і.

## Зубр

**Сяржук Сокалаў-Воюш**

Беларусь на мапе, у тых межах, у якіх яе акрэсьлілі й пакінулі нам у спадчыну бальшавікі, нагадвае *зубра*.

Зубр у якасьці аднаго з сымбальных Бацькаўшчыны пачаў фігураваць толькі ў XX стагодзьдзі, гэта значыць у той час, калі сама жывёла стала рэліктам і пароду трэ было штучна аднаўляць. Мала які народ у сьвеце чуўся б маральна здаровым, калі б ягоны сымбаль жыў у запаведніку, няхай сабе й такім цудоўным, як Белавеская пушча.

Затое *зубр* цудоўна пасуе нам у якасьці ілюстрацыі да сучаснага стану грамадства. Ён, як дзьве душы Максіма Гарэцкага, традыцыйны і накінуты звонку, ён гаспадар лесу, і ён — знак індустрыяльнай дзяржавы. Але гэта — толькі ўражаньне, бо ў сапраўднасьці беларусы і не гаспадары, і індустрыі ня маюць.

Як зьдзек, выглядае зьніклы зубр заміж традыцыйнага аленя на гербах Горадні й Гарадзенскай губэрні часоў Расейскай імперыі.

Літаратура XX стагодзьдзя ня надта цікавілася *зубрамі*. Калі хто і апеў гэтую жывёлу, дык Уладзімер Караткевіч. Ён жа ўвёў ува ўжытак і яшчэ адно, пераноснае значэньне слова *зубр* — чалавек, які ўпарта трымаецца сваіх адсталых поглядаў. На шчасьце, гэткае значэньне не надта каб прыжылося. І *зубрамі* мы ўсё ж хутчэй назавем Сапегу, Багушэвіча, Крэчэўскага, а нават і самога Караткевіча, чым таго ж Лукашэнку.

У прыродзе *зубр* жыве 35–50 гадоў. Ягоны названы брат, беларускі цяжкавагавы аўтамабіль „Зубр“, столькі не працягнуў. Ён выйшаў з ужытку й зьнік з рэальнага жыцця. Як зьніклі зь яго многія так званыя „дасягненьні Савецкай Беларусі“ зь ейнымі *зубрамі* ад палітыкі, эканомікі ці культуры.

А вось новых нацыянальных *зуброў* у грамадскім жыцці дзяржавы канца гэтага стагодзьдзя назаве стагодзьдзе наступнае.

## Зуброўка

### Сяржук Сокалаў-Воюш

*Зуброўка* — духмяная трава, якая расьце ў лясах і на лугавінах — атрымала сваю назву праз тое, што яна — улюбёная ежа волатаў беларускага лесу: зуброў. А яшчэ яна — араматычны сродак, які ўжываецца для... Напэўна, кожны жыхар Беларусі мог бы скончыць гэтую фразу, нават не падумаўшы, што апрача гарэлкі *зуброўкавы* водар можна знайсці ў старых рэцэптах пірагоў, печываў і іншых прысмакаў. Пахам *зуброўкі* дыхалі закаханыя ў вечаровых стагах, але пра яго чамусьці ніколі не пісалі паэты.

Укінутая ў гарэлку жоўтая або зялёная сыцяблінка *зуброўкі* ператварае яе ў трунак найвышэйшай якасьці. Напой „Зуброўка“ — сувэнір зь Беларусі, які вязуць нашыя суайчыньнікі, едучы куды-небудзь у замежжа. Гэткім чынам, „Зуброўка“ — гэта ў пэўным сэнсе візытоўка Беларусі.

„Вось сымбаль твой, забыты краю родны“, — выгукнуў словамі Багданоўіча адзін мой знаёмы, уздымаючы над галавой фірмовую пляшку. „А што? — адказаў другі. — Ня трактар жа „Беларусь“ везьці ў падарунак“.

Налепка на „Зуброўцы“, як правіла, упрыгожаная выявамі зуброў, і неабазнаны чалавек можа зразумець гэта як намёк: *зубры* ядуць гэтую траву, і яны моцныя. Хочаш быць моцным — пі „Зуброўку“. Між тым гатунку *зуброўкі*, які ідзе на выраб гарэлкі, *зубры* не ядуць. Яны любяць іншую *зуброўку*, якая, хаця і адной сям’і з гэтай, але такога паху ня мае.

У 70–80-я гады „Зуброўка“ ўжывалася як падмазка перад хабарам, а то й як хабар. Яе скрынкамі выстаўлялі для ўсялякіх праваерак, рэвізіяў і ўрачыстых сустрэчаў так званых патрэбных людзей. Кіраўнікі рознага кшталту і розных узроўняў, едучы на паклон хто ў Менск, хто ў Маскву, везьлі яе з сабой і гэткім чынам залагоджвалі справы, атрымлівалі ўзнагароды або „ярлыкі на княжаньне“.

„Зуброўка“ і сапраўды магла б стаць каралевай беларускіх напояў, як „Бехераўка“ ў чэхав, „Пярцоўка“ ў украінцаў, ці каралём, як „Рыскі бальзам“ у латышоў... Але ня стала...